

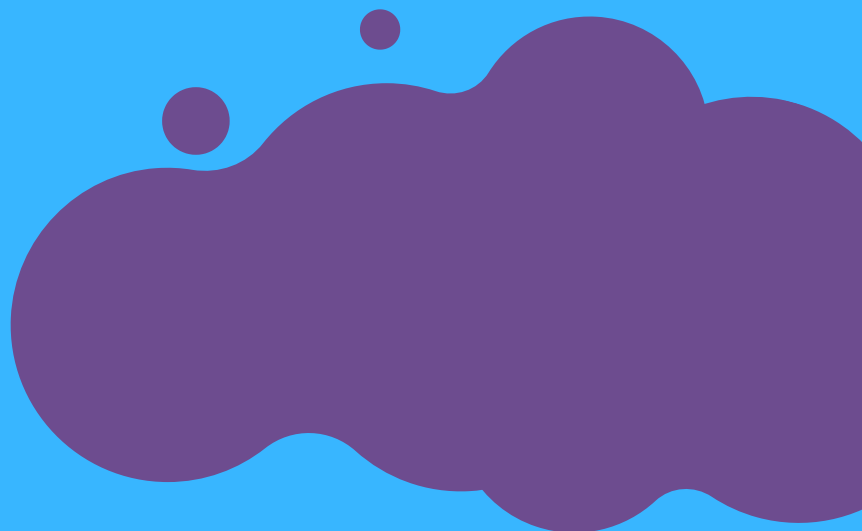
COVID
19

2021

КАРАНТИН ЕКОНОМІКИ

PREPARED BY

ADASTRA

ПЕРЕДМОВА

Пандемія, спричинена поширенням коронавірусної інфекції, трансформувала не лише наше повсякденне життя, але й низку глобальних процесів. Карантин змусив нас змінити ставлення до багатьох речей: замість відвідування закладів харчування люди почали активніше користуватися послугами доставки їжі, перегляд фільмів на стрімінгових платформах замінив походи в кінотеатри, дистанційне навчання прийшло на зміну звичному очному, тобто певною мірою відбувся перехід від традиційних механізмів до більш технологічних.

Схоже на те, що у виконанні цих речей змінився лише спосіб, але не суть, адже ми й далі переглядаємо фільми та серіали, харчуємося їжею із закладів харчування, здобуємо освіту...

Однак разом зі зміною способів змінилися й інструменти, які формували цінність продукту, давали прибуток, створювали тенденції та задавали темп розвитку економіки. Одним із таких нових інструментів стала цифровізація, яка, безумовно, полегшила наше життя в умовах локдауну.

Звичайно, будь-які перетворення в системі – це насамперед зміни у функціонуванні її дієвих механізмів. У сфері економіки головним механізмом є попит. Застарілі інструменти стали менше використовуватися в умовах пандемії, а в деяких галузях вони виявилися взагалі непотрібними, тому на зміну їм прийшли цифрові, які дедалі більше впливають на формування попиту.

Отже, Аналітичний центр ADASTRA презентує аналітичну записку про наслідки COVID-19 для економіки та бізнесу.

У даному матеріалі ми спробуємо дати чіткі відповіді на складні питання. Які сектори економіки найбільше постраждали в Україні після карантину, та, навпаки, які сектори неочікувано отримали прибуток? Як бізнес переорієнтувався в умовах карантину? Та врешті, які шанси на виживання має середній бізнес після закінчення пандемії COVID-19?

Наші експерти проаналізували публічні статистичні дані, відповіді на офіційні інформаційні запити до державних установ, сотні різноманітних статей та коментарів від людей, які стикнулися зі згаданими проблемами.

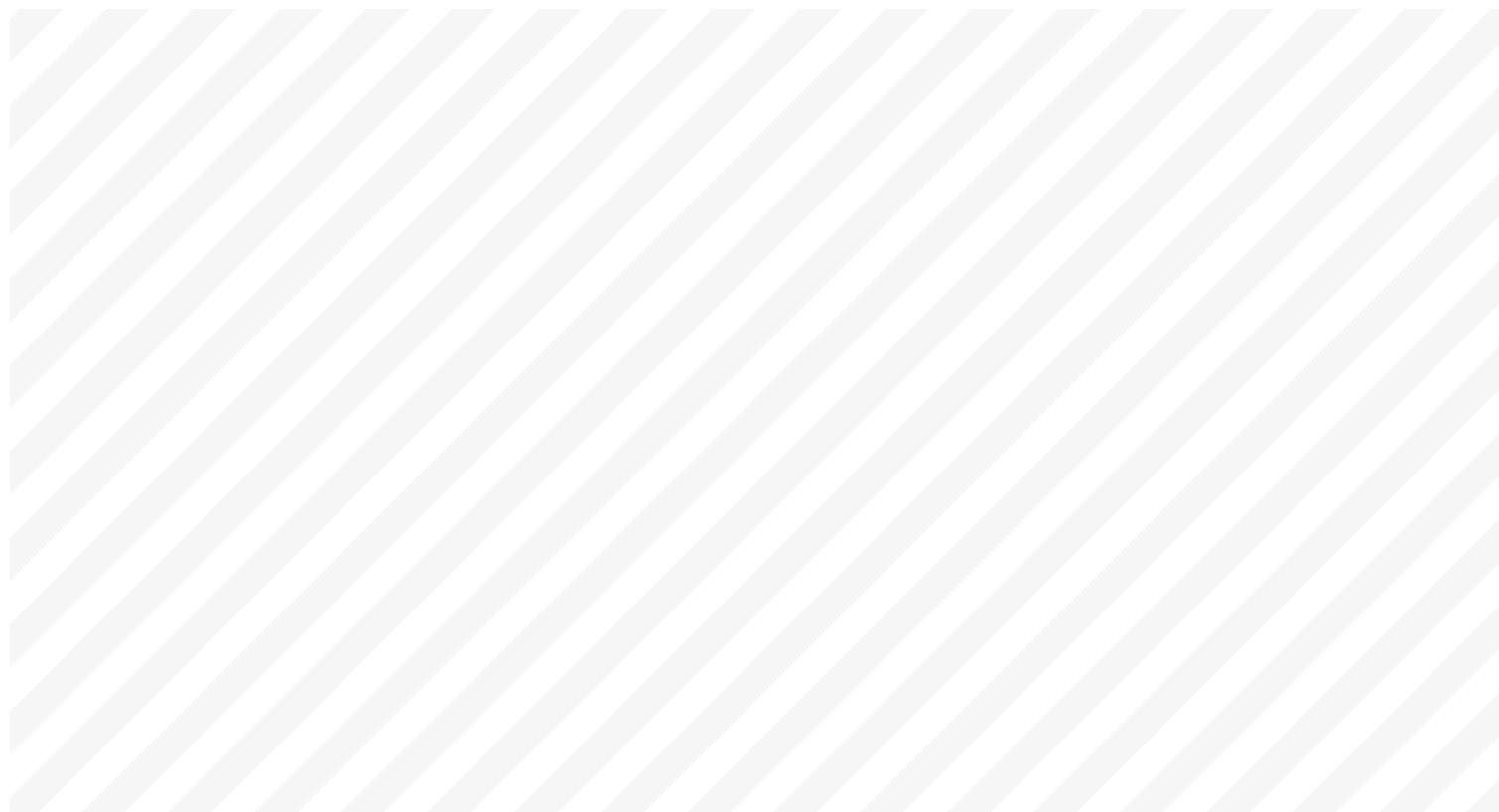
Зрештою, ми впевнені, що пандемія не мине безслідно, а внесе (та вже вносить) зміни у функціонування економіки, дасть поштовх до розвитку нових способів та інструментів, значною мірою вплине на бізнес та повсякденне життя людей. Незважаючи на те що карантин є тимчасовим, його наслідки будуть відчутними ще доволі довго.

З повагою,
Проданюк Тарас,
співзасновник аналітичного центру ADASTRAN

ЗМІСТ

1. Галузі, які постраждали найбільше у зв'язку зі сплеском пандемії COVID-19.....	5
2. Як бізнес переорієнтувався в умовах карантину?.....	10
3. Чи існуватиме середній бізнес після закінчення карантину?.....	18
4. Висновки.....	26
5. Посилання.....	29
6. Авторський та редакторський склад.....	32-33

ГАЛУЗІ, ЯКІ
ПОСТРАЖДАЛИ
НАЙБІЛЬШЕ У ЗВ'ЯЗКУ
ЗІ СПЛЕСКОМ
ПАНДЕМІЇ COVID-19

ГАЛУЗІ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ НАЙБІЛЬШЕ У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ СПЛЕСКОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Враховуючи специфіку пандемічних заходів, очевидним є той факт, що сфера послуг постраждала найбільше. Основний удар на себе прийняли три сфери: туризм, ресторанний бізнес та розважальний бізнес.

Туристична сфера. Величезна кількість готельних комплексів змушена була припинити свою діяльність як мінімум до середини травня у зв'язку із запровадженням жорстких карантинних заходів. Ці обмеження стосувались і організації заходів масового характеру, які є одними з наріжних каменів **[1]** функціонування туристичного бізнесу в Україні, адже чимало туристів прямують до України саме для того, аби потрапити на окремі фестивалі, концерти, спортивні заходи. Оздоровчим комплексам (санаторії, туристичні бази, пансіонати, тощо) також довелося припинити свою діяльність, деякі змушені були взагалі вийти з ринку. Прибутковість туристичної сфери України у 2020 році становила 60-80% **[2]**, а, за оцінками експертів, відновлення такого масштабу у тому вигляді, який існував до 2019 року, займе не менше двох років. Авіакомпанії для збалансування своєї бізнесової кон'юнктури **[3]** змушені будуть вдаватися до підвищення цін на авіаквитки, що вплине на потоки пасажирів, адже проблемою стануть не лише поїздки у зв'язку з карантинними обмеженнями, але й фінансові ресурси. Відповідно, зниження попиту на авіаперевезення може сягнути 40-50% **[4]**. Загалом збитки туристичної сфери України становлять близько 1,5 млрд. доларів США. Варто відзначити, що туристична сфера є надзвичайно комплексною, адже включає в себе ресторанний бізнес, готельний бізнес, логістику, розважальну сферу, а також культурні об'єкти, які так само приваблюють чималі туристичні потоки. Яскравим свідченням різкого спаду фінансових потоків туристичної сфери може слугувати відомий курорт у Карпатах. Карантинні заходи та обмеження міждержавних поїздок створили чимало викликів для карпатських бізнесменів, однак варто віддати належне тому, що частково пожвавило внутрішній туризм - реверсний фактор закритих кордонів. Крім того, чимало українців остерігаються ймовірності підхопити COVID-19, тому надають перевагу переміщенню у межах країни на власних транспортних засобах.

Однак рівень свідомості населення та реакція на посилення карантинних заходів не стали гарантією онтологічної безпеки індивідів, які особливо боялись захворювання. Недотримання правил адаптивного карантину зумовило конвертацію готельних комплексів, курортних місць, які відновили роботу, в осередки розповсюдження вірусу. Це може у найближчому майбутньому потягнути за собою ще більш катастрофічні наслідки: зниження запиту на внутрішні подорожі, посилення карантинних заходів, перевантаження медичної системи, ув'язування туристичної сили у ще більшій невизначеності з неможливістю впоратися з горезвісними наслідками.

Ресторанний бізнес. Очевидно, що сфера, яка приваблює найбільшу кількість людей, особливо якщо вони проводять час за напоями, їжею та особистими розмовами, з початку пандемії постраждала найбільше. Ресторанний бізнес був змушений згорнути свою діяльність відразу з хвилею COVID-19. Варто відзначити, що масштаби доставки їжі збільшились близько на 25% [5], однак це все ж не змогло перекрити збитки рестораторів. Крім того, потрібно враховувати, що карантинні заходи загострили ще й проблему безробіття, і багато українців, які раніше харчувались у ресторанах, кафе, барах, почали віддавати перевагу домашній кухні з огляду на раціональність використання наявних ресурсів. Значна частина закладів харчування – 86% [6] – поновила свою роботу після послаблення карантинних заходів, однак величезна кількість представників малого та середнього бізнесу не змогли впоратись з катастрофічними наслідками і збанкрутували. Крім того, рівень відвідування закладів після послаблення карантинних заходів значно знизився. В першу чергу це пов'язано з обмеженими фінансовими потоками населення, яке зіткнулося з цією проблемою з початком пандемії. Якщо до сплеску пандемії близько 30 000 [7] закладів громадського харчування повноцінно функціонували на теренах України, де у середньому працювало 40 людей (залежно від масштабу закладу), то пандемія вдарила ще й по добору персоналу. Значна частина робітників ресторанної сфери послуг втратила роботу. Що ж стосується маленького бізнесу, то варто згадати про крихітні кафе, кондитерські, які працювали в умовах кредиту, та 'МАФи', які 'виживали' за рахунок перманентного потоку клієнтів у контексті функціонування усіх інших секторів економіки.

Тому вони просто не змогли витримати такого фінансового тягаря. Цікавим з цієї точки зору стало опитування Української рестораної асоціації. Влітку 2020 року чверть закладів надавали свої послуги лише на літніх майданчиках. Що робити закладам без терас – питання риторичне. Деяким вдалося налагодити механізм takeaway, але далеко не всім. Список питань також включав і запитання про структуру прибутку. Респонденти зазначили, що їхній прибуток зменшився у п'ять разів від прибутку у такому ж сезоні 2019 року. Отож перед закладами громадського харчування постає чимало викликів, і надалі одним з яких буде докласти усі зусилля для гарантії безпеки відвідувачів.

Розважальній галузі можна сміливо присвоїти третє місце в умовному рейтингу галузей, які постраждали найбільше під час пандемії. Першими в Україні почали згортати свою діяльність кінотеатри. Більш того, їм довелось вдатися до процедури скорочення персоналу. Внаслідок цього близько 2,5 тисячі **[8]** людей залишились без роботи. Відома мережа Multiplex **[9]** звільнила третину працівників, ще третину відправила у відпустку за власний кошт. І це між іншим не ліквідувало затрати компанії, вони все ще сягають приблизно 1 млн грн, а збитки становлять приблизно 80 млн грн у місяць. Мережа «Планета кіно» **[10]** розрахувала свій збитковий баланс у розмірі десяти мільйонів грн із урахуванням тієї виручки, яка була «недоотриманою» внаслідок запровадження суворих карантинних заходів. Певною мірою негативні наслідки вдалося пом'якшити завдяки продажу сертифікатів на перегляд фільмів під час поновлення роботи кінотеатрів, однак це все одно не врятувало ситуацію на всі 100%. Незважаючи на те що вже з середини літнього сезону кінотеатри почали поступово відновлювати свою роботу, їхній стан залишається надзвичайно катастрофічним. Відновлення рівня прибутку, який існував ще до карантину, є неможливим як мінімум 1-2 роки. Варто також зазначити, що це пов'язано і з частковою заповненістю приміщень, зниженням відвідуваності розважальних закладів з огляду на небезпечну ситуацію в країні. Музеї також зазнали значних збитків попри те, що вони і раніше були не занадто дорогим задоволенням. Головна проблема полягає у тому, що фінансування культурних закладів вимагає чималих затрат на створення умов, необхідних для гарантування безпеки відвідувачів.

Враховуючи катастрофічні наслідки пандемії, які полягають перш за все у зниженні туристичних потоків, культурні об'єкти потрапили в орбіту найбільш постраждалих від коронавірусу.

Отож, можемо зробити висновок, що найбільше під час пандемії постраждали галузі, які пов'язані із залученням та створенням платформи для масових зібрань, зустрічей декількох та більше людей. Враховуючи, що пандемія стала каталізатором відкату глобалізації, сфера туризму зазнала найбільшого краху: обмеження туристичних потоків призвели до гальмування та важкого відновлення сфери послуг. Це також негативно позначилось на ресторанному бізнесі та сфері розваг.

ЯК БІЗНЕС
ПЕРЕОРІЄНТУВАВСЯ
В УМОВАХ
КАРАНТИНУ?

ЯК БІЗНЕС ПЕРЕОРІЄНТУВАВСЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ?

Політичне середовище, глобальні економічні та юридичні рішення, думки суспільства, технологічні інновації – усі ці фактори так чи інакше впливають на підприємництво. Всі вони можуть бути спрогнозованими.

Однак завжди є ймовірність виникнення так званих «чорних лебедів», і до цього неможливо бути повністю готовим.

2020 рік приніс людству спалах коронавірусу, що перевернув світове бізнес-середовище. Як компанії пристосувалися до роботи в умовах пандемії та з якими викликами їм ще доведеться зіткнутися поговоримо далі.

ІТ-сфера. Галузь інформаційних технологій посідає **[11]** друге місце у світі з точки зору прийняття культури віддаленої роботи. І це досить легко пояснити, адже саме ІТ-компанії мають безперебійний доступ до нових технологій та ефективних засобів комунікації, що дозволило фактично без затримок у своїй роботі пристосуватися до умов пандемії.

Керівництво ІТ-компаній досить швидко зреагувало на введення карантинних обмежень і перевело своїх співробітників у режим віддаленої роботи. Спершу це були такі світові гіганти, як Google, Salesforce, Twitter, Lyft, а за ними цю тенденцію підхопили **[12]** й менші корпорації: Genesis, Sigma, Delphi, Megogo тощо.

Однак навіть при правильній організації та ефективно прописаній бізнес-стратегії, перехід до віддаленого режиму роботи потягнув за собою низку проблем, з якими довелося зіткнутися менеджерам:

1. Відсутність чіткої комунікації між співробітниками. Дистанційна робота позбавила можливості спілкуватися впродовж дня, на місці обговорювати спірні питання, ухвалювати «миттєві» рішення. Водночас керівництву стало складніше донести до підлеглого його конкретні задачі.

Проблеми з комунікацією деморалізують емоційний стан працівників, що, в свою чергу, відображається на ефективності їх роботи.

Як виходити з ситуації?

- Важливо почати інвестувати в правильні технології, що полегшують роботу як всередині компанії, так і комунікацію з клієнтами. Zoom, Trello, Notion, WeekDone – список можна продовжувати нескінченно.
- Зустрічі між співробітниками також повинні стати регулярними: мінімум раз на тиждень. Це дозволяє оперативно обмінюватись ідеями та допрацьовувати спільні проєкти.

2. Контроль за досягненням цілей. Пошук правильного балансу між відстеженням продуктивності та мікрокеруванням є складним завданням під час віддаленої роботи.

Як виходити з ситуації?

- Зосередитись на результаті, а не на окремих завданнях. В режимі онлайн-роботи керівники бачать увесь процес реалізації проєкту. Важливо не акцентувати увагу на кожному етапі створення продукту, а оцінювати вже готовий результат.
- Чітка постановка цілей та фідбек також є дуже важливою складовою робочого процесу. Завдання буде виконане якісніше, якщо працівник ясно розуміє, що від нього вимагається. А грамотно сформований зворотній зв'язок допомагає покращувати показники у майбутньому.

3. Різка зміна інвестиційних портфелів. Нестабільна ситуація, викликана COVID-19, змусила багато компаній відкласти або переглянути свої плани інвестицій в інформаційні технології в 2020 році.

Як виходити з ситуації?

- Всі послуги, які допомагають людям впоратися з пандемією, стали найбільш затребуваними під час карантину. Тому компанії, що займаються розробкою програмного забезпечення, повинні бути готові до того, що споживчий попит значно змінюється. Таким чином найбільш поширеними напрямками інвестування стали медицина, телекомунікації, стрімінгові сервіси, соцмережі, платформи віддаленої освіти, тощо.

Логістика. Криза викликала дисбаланс вантажопотоків, пов'язаний зі змінами попиту, припиненням виробництв і введеними карантинними обмеженнями. Таким чином дві основні глобальні тенденції в сфері логістики виглядають так:

- I. Зниження вантажопотоку в світовому і локальних масштабах. Причини очевидні: закриття кордонів країн, масове закриття торгових точок, зростання курсу долара, ізоляція населення, зниження попиту і купівельної спроможності, а також почуття страху і невизначеності у споживачів. Багато фабрик і заводи по всьому світу закриті на карантин - перевозити стає нічого й нікому.
- II. Відсутність простих, зрозумілих правил гри в умовах карантину для представників логістичного ринку.

Якщо ж говорити з точки зору внутрішньої організації бізнес процесів, то основними проблемами галузі через пандемію **є серйозні затримки в поставках** і псування товарів з особливими властивостями. Також не варто забувати, що в вантажоперевезеннях традиційно **залучена значна кількість людей**, починаючи з підготовки вантажу, його упаковки і завантаження і закінчуючи оформленням документів і логістичним супроводом.

Оформлення документів на вантаж - невід'ємна частина роботи експедиторів, перевізників, лінійних агентів, складських комплексів і терміналів, митних органів та навіть банків, і, незважаючи на повсюдне впровадження цифрових технологій і використання сучасних систем обміну даними, досі багато етапів транспортування пов'язані з паперовою роботою, яку виконують виключно люди.

У зв'язку з введенням жорстких карантинних заходів багато підприємств тимчасово закрили офіси, перевели своїх співробітників на віддалену роботу, змінюючи звичні для всіх бізнес-процеси, що стало причиною різного роду помилок під час передачі даних по ланцюжку поставок і оформленні транспортних документів на вантажі.

Як виходити з ситуації?

1. Спеціальні умови договорів

У той час як значна частина транспортно-логістичної галузі працює за стандартними умовами перевезень (у рамках прийнятого обов'язкового законодавства) деякі компанії укладають специфічні угоди з крупними клієнтами. З урахуванням ситуації, що склалася в галузі всім експедиторам і транспортним операторам необхідно ретельно перевірити діючі договори, щоб визначити межі та обсяг своєї відповідальності в нових обставинах.

2. Спілкування з клієнтами

Одним з важливих моментів в ситуації, що склалася є постійне інформування клієнтів про всі проблеми, з якими стикаються учасники ланцюжка постачання вантажу: експедитори, перевізники, морські лінії, агенти, порти, склади і термінали.

3. Взаємодія учасників ланцюжка поставок

Транспортним операторам необхідно документувати всі свої дії, вжиті в зв'язку з неможливістю виконувати зобов'язання в повному обсязі, щоб мінімізувати ризик пред'явлення претензій і в разі потреби довести, що було зроблено все можливе для того, щоб уникнути збитків клієнта.

Очевидно, що навіть в посткризовий період будуть зберігатися тренди, що впливають на галузь логістики в усьому світі. До них у першу чергу належать: демпінг на логістичному ринку, розвиток кооперації та об'єднання різних сервісів, відмова від закупівель на користь ремонту й технічного обслуговування автопарків, безконтактна кур'єрська доставка тощо.

Після пандемії логістичний бізнес зміниться докорінно. Але компанії, що відслідковують тренди та швидко адаптуються до мінливих обставин, зможуть утримувати ситуацію під контролем, створюючи затребувані послуги та посилюючи свої позиції на ринку.

Досвід ресторанного бізнесу в умовах карантину. Впровадження карантинного режиму нанесло непередбачуваний удар по діяльності українського малого та середнього бізнесу; особливо вразливими виявилися представники ресторанного, готельного та туристичного секторів. Зокрема власники ресторанних мереж називають карантин «найбільшою кризою в історії українського ресторанного ринку» [13], адже під удар потрапили не тільки власники ресторанного бізнесу, а й увесь штат робітників, задіяних у цьому циклі: кухарі, офіціанти, менеджери, прибиральники, тощо.

Частково власники ресторанів, кафе та барів змогли оперативно переорієнтуватися на новий формат ведення бізнесу, при цьому враховуючи не тільки потреби клієнтів та актуальні тренди (що включають діджиталізацію, есо-friendly виробництво та пакування, зростаючу роль соціальної відповідальності), а також пропонуючи своїм робітникам сприятливі умови праці [14].

Стратегія адаптації кожного з ресторанних бізнесів до карантинних умов була унікальною, проте всі вони застосовували схожі методи для реорганізації своєї діяльності, серед яких:

- Перехід на доставку продукції шляхом використання вже існуючих сервісів доставки чи створення власної мережі доставки.

Ця стратегія роботи була ефективною для тих закладів харчування, у яких:

а) меню містило їжу формату фаст-фуд, фаст-кежуал, смарт-кежуал (піца, гамбургери, шаурма, суші), який користується популярністю постійно;

б) переважна частина меню знаходилася у низькій або нижче середньої ціновій категорії;

в) які розташовувалися серед житлових будинків або у відносній близькості до них (радіус 5 км – це радіус основних сервісів доставки Glovo, Uber Eats, Raketa тощо). **[15]**

При чому користування послугами компаній з доставки часто є менш ефективним, ніж створення власної мережі доставки **[16]**, адже середні розцінки сервісів доставки в Україні залишаються на рівні 30% від суми замовлення. Середньостатистичний ресторан за допомогою доставки може вийти не більш як на 30% свого докарантинного обороту, а отримана сума здатна покрити лише ставки працівників, задіяних у приготуванні самої продукції **[17]**.

- Виробництво та доставка напівфабрикатів. Як приклад варто навести досвід готельно-ресторанної групи First Line Group із запуском власного бренду домашньої їжі та заморожених продуктів. До цієї групи входять ресторани «Улюблений дядько», «ЖЗЛ», та «1654» **[18]** а також мережі ресторанів Mamamia! із запуском нового сервісу доставки під назвою Cooking Box **[19]**.
- Запуск онлайн-ресторанів (віртуальних ресторанів), де офіціанти приймають замовлення і допомагають з вибором за допомогою відеозв'язку, а продукція готується виключно для доставки. Такий досвід має українська мережа закладів «Чорноморка» **[20]**.
- Зміна меню та скорочення асортименту **[21]**.
- Поєднання двох варіантів: звільнення частини персоналу або скорочення зарплатного фонду на певний відсоток для збереження команди.
- Запровадження суворіших правил безпеки та санітарії, що передбачає посилення контролю усіх ланцюгів як на «вхід», так і на «вихід» з підприємства. Також запровадження низки заходів: додатковий контроль пакування вхідної сировини, щоденна дезінфекція всіх автомобілів, перехід на герметичне пакування продукції, термометрія для всього персоналу, щоденна дезінфекція приміщення та «масковий» режим персоналу.

Причому введення таких заходів спричинює збільшення витрат на пакувальний матеріал **[22]**.

- Переорієнтація персоналу, що включає перекваліфікацію робітників та залучення їх до нових сервісів (створення власної кур'єрської служби з наявних офіціантів, бариста та кухарів) **[23]**.
- Використання сучасних програм автоматизації для моніторингу поточного стану бізнесу, швидкого перерозподілу ресурсів і запасів, а також для оптимізації витрат. Однією з таких спеціалізованих програм для ресторанів і кафе є SmartTouch POS **[24]**.

Таким чином, для ефективної адаптації в умовах карантину представники ресторанного бізнесу зосередилися на а) скороченні витрат, що включає переорієнтацію персоналу, зміну меню, скорочення представленого асортименту та часткове звільнення персоналу; та б) збереженні клієнтів за допомогою переходу на доставку готової продукції чи напівфабрикатів та створення нових онлайн-форматів надання послуг.

ЧИ ІСНУВАТИМЕ СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ КАРАНТИНУ?

ЧИ ІСНУВАТИМЕ СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС ПІСЛЯ ЗАКІНЧЕННЯ КАРАНТИНУ?

Чинна редакція Господарського кодексу України розподіляє суб'єкти господарювання на декілька категорій на основі кількості їхніх працівників та показника річного доходу. При цьому визначення середнього бізнесу («середнього підприємництва») не подається безпосередньо, а розкривається від протилежного – як таке, що перевищує показники малого, проте є нижчим за показники великого підприємництва. Як наслідок, до середнього підприємництва належать ті суб'єкти господарювання, середня кількість працівників яких за звітний період коливається в межах 50-250 осіб, а річний дохід нараховує суму, еквівалентну 10-50 мільйонам євро відповідно до середньорічного курсу Національного банку України **[25]**.

За даними Державної служби статистики України, станом на 2019 рік в Україні було зареєстровано близько 18 тисяч суб'єктів середнього підприємництва, що складало 0,9% від загального показника суб'єктів господарювання **[26]** (решта – за великим та малим підприємством). Оскільки середній бізнес так чи інакше представлений у більшості галузей економіки, у даному дослідженні зупинимося саме на тих галузях, у яких частка середнього підприємництва є особливо значущою.

Класифікація суб'єктів господарювання за їхнім розміром має сенс для статистичних потреб або потреб оподаткування. Натомість оцінка посткарантинного майбутнього для всього середнього бізнесу загалом є недоцільною, оскільки відповідні суб'єкти господарювання здійснюють економічну діяльність у найрізноманітніших галузях, які відмінно реагували на епідемію COVID-19. Набагато ефективнішим є розгляд окремих галузей середнього підприємництва. З цією метою виокремлюємо кілька груп таких галузей: ті, на які карантин здійснює позитивний вплив; ті, що зазнають збитків; ті, на які епідемія не має значного впливу.

Види економічної діяльності, у яких суб'єкти середнього підприємництва **не зазнали суттєвого впливу пандемії**. Це ті види економічної діяльності, для яких карантин не належить до ключових чинників, що можуть вплинути на їхнє становище.

Виробництво зброї та боєприпасів. Понад третина (37,1%) підприємств, зареєстрованих у даній галузі, належить до суб'єктів середнього підприємництва.

Добувна промисловість і розроблення кар'єрів – середній бізнес становить 13,9% зареєстрованих підприємств цього виду економічної діяльності, зокрема у галузі добування сирової нафти та природного газу – 19,8%; добування піску, гравію, глини і каоліну – 18,4%.

Металургійне виробництво – суб'єкти середнього підприємництва нараховують 14,2% зареєстрованих суб'єктів господарювання, зокрема у виробництві дорогоцінних та інших кольорових металів – 26,6%; у виробництві чавуну, сталі та феросплавів – 20%.

Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення – частка підприємств середнього бізнесу складає 12,4%.

Машинобудування (суб'єкти середнього підприємництва складають 10,2% від зареєстрованих суб'єктів у галузі).

Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – у цій галузі частка зареєстрованих суб'єктів середнього підприємництва складає 6,5%, зокрема у виробництві м'яса свійської птиці – 24,5%; виробництві тютюнових виробів – 20%; виробництві молочних продуктів – 17,5%; виробництві напоїв – 10,8%; переробленні та консервуванні фруктів і овочів – 8,9%.

Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство. У цьому виді діяльності частка середнього бізнесу у 2019 році становила 3%, досягаючи в окремих галузях вищих показників: розведення великої рогатої худоби молочних порід (20,9%), лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві (14,2%), вирощування винограду (7,8%), вирощування рису (6,7%) тощо.

Вища освіта – частка суб'єктів середнього підприємництва 13,8%.

Види економічної діяльності, у яких суб'єкти середнього підприємництва зазнали **негативного впливу**.

Функціонування театральних і концертних залів. 16,7% суб'єктів господарювання цієї галузі є середнім бізнесом.

Авіаційний транспорт. Частка суб'єктів середнього підприємництва складає 14,2%, зокрема у більш вразливому пасажирському авіаційному транспорті – 12,8%.

Види економічної діяльності, у яких суб'єкти середнього підприємництва зазнали **позитивного впливу**.

Діяльність закладів охорони здоров'я. Частка суб'єктів середнього підприємництва – 61%.

Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів. Частка підприємств середнього бізнесу в цій галузі складає 20,5%.

Страхування. 13% суб'єктів господарювання, які надають послуги зі страхування відносяться до середнього підприємництва.

Суб'єкти середнього підприємництва представлені в більшості видів економічної діяльності, а в окремих із них частка середнього бізнесу є особливо високою. Саме на цих сферах ми й зосередилися, виокремивши декілька груп залежно від їхньої прогнозованої реакції на епідемію COVID-19.

Так, до категорії видів економічної діяльності з високою часткою середнього бізнесу, які не зазнають суттєвого впливу епідемії, належать переважно галузі добувної та обробної промисловості, сільське господарство. Галузями зі значною часткою середнього бізнесу, які зазнають найбільших проблем через карантин, є авіаційний транспорт (насамперед пасажирський), а також функціонування концертних та театральних залів.

Натомість до видів економічної діяльності, де представлена суттєва кількість суб'єктів середнього господарювання, і які, ймовірно, залишаться у вигазі, належать діяльність лікарняних закладів, виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів та сфера страхування.

Іншими словами, середній бізнес як явище (а точніше, суб'єкти середнього підприємництва) однозначно існуватиме в посткарантинний період, оскільки він представлений у низці сфер, на які вплив карантину є незначним, а для деяких навіть сприятливим. Водночас середній бізнес здійснює діяльність і в низці тих сфер, для яких епідемія може мати загрозливі наслідки.

Правові зміни, що відбулися за період карантину та їхній вплив на бізнес у посткарантинний час.

Державна політика в правовій сфері під час карантину полягала в тому, щоб допомогти утриматися малому та середньому бізнесу на плаву. Механізми досягнення були описані в низці прийнятих нормативно-правових актів:

1. Закон "Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2". [27]

Даний закон охопив ряд нагальних тем, що є на порядку денному в посткарантинний час для бізнесу:

- **Турбота про працівників**

Даний закон визначає, що в певний період 2020-2021 років, наявна можливість отримати виплати одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити частину заробітної плати чи доходу в разі запровадження додаткових обмежувальних протиепідемічних заходів, а також одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання з метою збереження робочих

місць найманих працівників та одноразової компенсації суб'єктам господарювання витрат, понесених за сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [28].

- **Доля закладів громадського харчування**

Регулювання гарантує, що протягом строку дії карантину та протягом шести місяців після його закінчення передбачається забезпечити можливість одержання державної підтримки суб'єктами малого й середнього підприємництва сфери громадського харчування [29].

- **Що ж робити з орендою, у якої термін закінчився, а фактичної роботи не було здійснено?**

Даним законом для суб'єктів господарювання, робота яких була тимчасово зупинена внаслідок запровадження обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), продовжено на період дії карантину та обмежувальних заходів і протягом одного місяця з дня його/їх закінчення дію договорів оренди державного та комунального майна, строк дії яких закінчується в період дії карантину або обмежувальних заходів [30].

- **А чи буде сплачуватися орендна плата за фактичний простій діяльності?**

Даний закон скасовує стягнення орендної плати за договорами оренди державного й комунального майна в період дії карантину або обмежувальних заходів для суб'єктів господарювання, діяльність яких була заборонена в зазначений період [31].

- **Що робити з ліцензіями на торгівлю алкогольними напоями в разі несвоєчасної сплати у зв'язку з відсутністю виторгів?**

Законом передбачається не застосовувати під час дії карантину та після його закінчення норму щодо призупинення дії та анулювання ліцензій на роздрібну торгівлю алкогольними напоями в разі несвоєчасної сплати ліцензіатами чергового платежу за ліцензії [32].

2. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2". [33]

Даний закон наповнює належними нормами податкове регулювання, яке потребує зміни в майбутньому, після виходу з карантину, для бізнесу.

- **Що буде з податковим боргом, який залишився в бізнесу за час карантину?**

Даний закон передбачає списання податкового боргу платникам податків у разі, якщо сукупний розмір боргу платника за всіма податками і зборами не перевищує 3060 грн та його не погашено станом на 01.11.2020 [34].

- **Якщо податковий борг більше 3060, чи можливо сплатити його пізніше?**

Дане регулювання надає позитивну відповідь для платника податків, так як наявна можливість відстрочення до 29 грудня 2021 року погашення податкового боргу платників податків - фізичних осіб, у тому числі самозайнятих осіб, що в загальній сумі не перевищує 6800 гривень [35].

- **А чи буде накладене податкове навантаження на загадану в пункті 1 «соціальну виплату підтримки бізнесу»?**

Згаданий закон не передбачає оподаткування податком на доходи фізичних осіб та податком на прибуток підприємств отриманих доходів (матеріальну допомогу, компенсації) [36].

2. Закон "Про внесення змін до статті 28 Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік".

Закон здійснив зміни у встановлений бюджет, що тягне за собою можливість використання коштів із Фонду COVID -19 для підтримки бізнесу.

- **Дане регулювання передбачає:**

1. надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи в разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів;
2. надання одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання з метою збереження робочих місць найманих працівників;
3. одноразову компенсацію суб'єктам господарювання витрат, понесених за сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за найманих осіб **[37]**.

Таким чином, законодавча трилогія, яка була прийнята законодавцем, вказує на розуміння тієї вагомої складності, яка буде наявна в середньому бізнесі після карантину. Водночас такі законодавчі зміни отримали низку критичних відгуків, які загалом аргументовані мізерністю змін, що були здійсненні законодавством. Для балансу між такою «мізерністю» та наявністю допомоги бізнесу з боку держави важливим є правильне застосування імплементованих змін, що в генезі може надати допоміжну функцію для належного функціонування середнього бізнесу в посткарантинний час.

ВИСНОВКИ

Якими ж є наслідки COVID-19 для економіки та бізнесу? Чому взагалі аналізувати вплив пандемії та карантинних заходів на глобальні ланцюги постачання та ефективність виробництва? Усе просто: спалах коронавірусу не тільки змінив нашу повсякденну рутину, а й перевернув економічні реалії з ніг до голови. Це перевірка на стійкість та гнучкість, яку пройшли далеко не всі учасники ринку. Тепер ключовими вимогами стали безпека споживачів та здатність до переформатування, що тягнуть за собою додаткове фінансування та організаційні зміни.

Деякі галузі зазнали колосального удару. Туризм, ресторанний та розважальний бізнес – це ті заклади, які в умовах локдауну та жорстких карантинних обмежень знайшли креативні рішення відновлення попиту на їхні послуги, змогли залишитись на плаву. До таких рішень входили як зміна меню, налаштування безпечної та зручної доставки та створення віртуальної варіації ресторану, так і більш традиційні рішення – скорочення персоналу та закриття філій.

Безперечно, були компанії, які змогли перевести діяльність у режим віддаленої роботи та ефективно організувати комунікацію. Але розглядаючи труднощі, які пандемія принесла логістиці – затримки в поставках і псування вантажів, то просте встановлення Zoom та проведення зборів раз на тиждень не покращили б ситуацію з дисбалансом вантажопотоків та документальною тяганиною, яка виникла через закриття офісів. Проте був вихід і з такої, на перший погляд, скрутної ситуації. У цьому допомогли взаємодія учасників ланцюга постачань, спілкування з клієнтами та спеціальні умови договорів. Таким чином, адаптувавшись до наявних реалій, деякі компанії змогли утримати клієнтів та забезпечити стабільну роботу.

Однак виникає питання: Чи існуватиме середній бізнес після закінчення карантину? Дослідивши законодавство України та особливості впливу пандемії на попит на ринку, ми відповіли на це питання. Так, середній бізнес існуватиме. Проте деякі галузі зазнають сильного удару по своїй діяльності, а деякі навпаки – виграють від нових потреб, які створила пандемія.

Наші експерти проаналізували публічні статистичні дані, відповіді на офіційні інформаційні запити до державних установ, сотні різноманітних статей та коментарів від людей, які стикнулися зі згаданими проблемами.

Зрештою, ми впевнені, що пандемія не мине безслідно, а внесе (та вже вносить) зміни у функціонування економіки, дасть поштовх до розвитку нових способів та інструментів, значною мірою вплине на бізнес та повсякденне життя людей. Незважаючи на те що карантин є тимчасовим, його наслідки будуть відчутними ще доволі довго.

Таким чином, середній бізнес, представлений в галузях добувної та обробної промисловості, сільського господарства та сфери розваг, постраждає найбільше. Натомість залишаться у вигаді ті підприємства, які надають медичні послуги або ж виробляють основні фармацевтичні продукти та препарати, а також середній бізнес, представлений у сфері страхування. Тому важко оцінити вплив пандемії на середній бізнес, адже його важко назвати однорідним.

Ще одним важливим питанням стала державна підтримка ринку. Умови торгівлі, та й сама її структура змінилися. Ні бізнес, ні споживачі не мали конкретного плану дій, а тому на перший план вийшла необхідність впровадження інструментів підтримки з боку держави. Чи отримав український бізнес бажану допомогу? У цій аналітичній довідці ми проаналізували закони складені, щоб допомогти утриматися малому та середньому бізнесу на плаву.

Закон "Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання..." заклав основи для забезпечення захисту здоров'я працівників. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України..." ввів належні норми до податкового регулювання діяльності бізнесу після виходу з карантину. Закон "Про внесення змін до статті 28 Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік" передбачив надання матеріальної допомоги певним групам суб'єктів господарювання, хоч і одноразової.

З одного боку, прийняті закони дали саме те рятувальне коло, яке б могло певним чином врятувати бізнес від краху, проте з іншого боку, правові зміни внесли лише поверхневу коректуру, яка навряд чи матиме вагу в довгостроковій перспективі.

Попри всі суперечливі питання, однозначним залишається тільки одне – світовий ринок змінився внаслідок пандемії й не повернеться в минулий формат. Лише адаптувавшись до нових реалій, бізнес зможе отримувати прибуток. Спалах коронавірусу мав не лише негативний ефект на глобальну торгівлю, але й відкрив нові можливості та простори для розвитку, звернувши увагу людства на ті питання, які раніше не піднімались. Ланцюги поставок відновлюються, торгівля набирає темп, а технології розвиваються навіть швидше, ніж раніше.

Без сумніву, криза стала драйвером суттєвих трансформацій, та спричинить ще більше змін у майбутньому.

РОЗДІЛ І:

1. Національний інститут стратегічних досліджень: Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків. Переглянути за адресою: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>
2. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904>
3. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків. Переглянути за адресою: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf>
4. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
5. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
6. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
7. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
8. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
9. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>
10. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Переглянути за адресою: <https://www.kas.de/documents/270026/8703904/%D0%92%D0%BF%D0%>

РОЗДІЛ II:

11. Why Remote Work is The Future of IT. Переглянути за адресою: <https://mondo.com/remote-work-future-of-tech/>
12. Коронавірус та українське IT: що відбувається з компаніями та подіями. Переглянути за адресою: <https://dou.ua/lenta/articles/coronavirus-vs-ukrainian-it/>
13. Життя бізнесу під час карантину: досвід сім'ї ресторанів «Лейбова гора». Переглянути за адресою: <https://v.if.ua/zhyttya-biznesu-pid-chas-karantynu-dosvid-sim-yi-restoraniv-8220-lejbova-gora-8221-2/>
14. Що чекає на ресторанний бізнес у 2021 році. Переглянути за адресою: <https://mi100.info/2020/05/28/shho-chekaye-restorannuj-biznes-u-2021-rotsi/>
15. Карантин у ресторані Neggenshil. Переглянути за адресою: <https://www.google.com/amp/s/rubryka.com/article/restoran-neggenshil-karantyn/amp/>
16. Криза ресторанного бізнесу 2020. Переглянути за адресою: <https://www.the-village.com.ua/village/food/food-situation/297277-restaurant-business-crisis-coronavirus-2020>
17. Інтерв'ю власника Indonesian Social Kitchen Олексія Кікота. Переглянути за адресою: <https://www.the-village.com.ua/village/food/new-place/270823-kyiv-17-804-indonesian-social-kitchen-nasi-goreng-laksa-olimpiyska>
18. Як карантин та коронавірус змінили малий та середній бізнес. Переглянути за адресою: <https://www.google.com/amp/s/hromadske.ua/amp/posts/yak-karantin-ta-koronavirus-zminili-malij-ta-serednij-biznes>
19. Сервіс доставки Cooking Box. Переглянути за адресою: <https://rubryka.com/article/cooking-box/>
20. 5 креативних ідей від закладів які вижили під час карантину. Переглянути за адресою: <https://www.coca-cola.ua/fun/interesting-to-know/5-kreativnih-idej-vid-zakladiv-yaki-vizhili-pid-chas-karantynu>
21. Як переживає всі обмеження український ресторанний бізнес. Переглянути за адресою: <https://www.google.com/amp/s/mind.ua/openmind/amp/20219303-vihidni-abo-lokdaun-yak-perezhive-vsi-obmezheniya-ukrayinskij-restorannij-biznes>
22. Коронавірус та бізнес. Переглянути за адресою: <https://mind.ua/openmind/20209357-koronavirus-vs-biznes-yak-karantin-vpliv-na-prodazhi-hliba>
23. Ресторани та кафе в умовах карантину. Переглянути за адресою: <https://www.0312.ua/news/2715473/restorani-ta-kafe-v-umovah-karantynu-ak-viziti-v-krizovij-situacii>
24. Ресторани та кафе в умовах карантину. Перегляд за адресою: <https://mind.ua/openmind/20209357-koronavirus-vs-biznes-yak-karantin-vpliv-na-prodazhi-hliba>

РОЗДІЛ III:

25. Господарський кодекс України. Переглянути за адресою: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

26. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва - Переглянути за адресою: <http://www.ukrstat.gov.ua> (усі подальші цифри щодо частки суб'єктів середнього підприємництва в тій чи іншій галузі – з цієї ж таблиці)

27. Закон України "Про соціальну підтримку застрахованих осіб та суб'єктів господарювання на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2".

28. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200484.html>

29. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200484.html>

30. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200484.html>

31. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200484.html>

32. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200484.html>

33. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2"

34. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200491.html>

35. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200491.html>

36. Новинний центр Верховної Ради України. Переглянути за адресою: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200491.html>

37. Закон України "Про внесення змін до статті 28 Закону України "Про Державний бюджет України на 2020 рік".

АВТОРСЬКИЙ СКЛАД

- 1. Возович Анастасія**, експерт аналітичного центру **ADAstra**
- 2. Митник Ірина**, експерт аналітичного центру **ADAstra**
- 3. Городенко Марія**, експерт аналітичного центру **ADAstra**
- 4. Мезенцев Олексій**, експерт аналітичного центру **ADAstra**
- 5. Огороднійчук Олексій**, директор правового забезпечення аналітичного центру **ADAstra**
- 6. Джоболда Дарина**, експерт аналітичного центру **ADAstra**
- 7. Проданюк Тарас**, співзасновник аналітичного центру **ADAstra**

РЕДАКТОРСЬКИЙ СКЛАД

8. Супрун Ярослав, головний редактор **ADASTRA**

9. Повстемська Анна, помічник головного редактора **ADASTRA**

10. Марценюк Андрій, помічник головного редактора **ADASTRA**

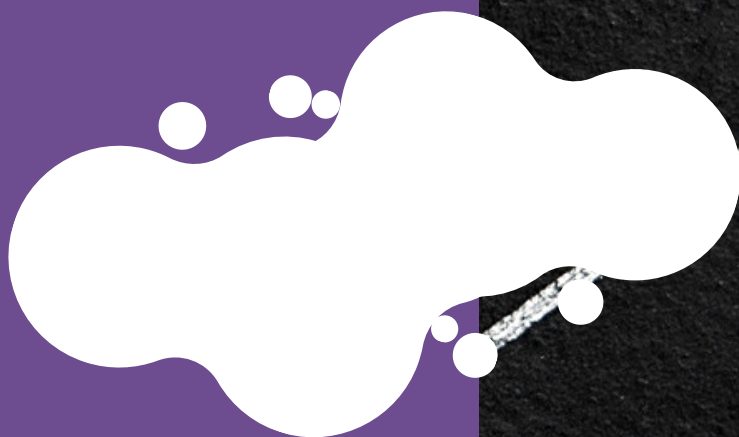
ХУДОЖНЄ ОФОРМЛЕННЯ

АНАЛІТИЧНИЙ ЦЕНТР ADASTRA

PREPARED BY

ADASTRA

2021

**КАРАНТИН
ЕКОНОМІКИ**

ADASTRA.ORG.UA